

BOEGBEELD VAN HET NATIONALE THEATER

Over acteur Mark Rietman

Het leven is een toneel en wij zijn de acteurs, dichte Shakespeare. De parallel tussen het echte leven en het toneel openbaart zich niet alleen in de grillige wendingen van de menselijke psyche, ook in zakelijk-economisch opzicht raken podiumkunst en maatschappij elkaar, bijvoorbeeld wanneer het gaat om triviale maar daarom niet minder relevante kwesties als bezuinigingen, subsidies en werkgelegenheid.

Voorals sinds de crisis zijn in diverse sectoren tijdelijke contracten in de plaats gekomen van vaste banen, en dat geldt evenzeer voor betrekkingen in de podiumkunsten. Zo vertoont het aantal acteurs in vaste dienst bij de toneelgezelschappen een gestaag dalende lijn. In Nederland zijn er momenteel nog maar vier (stads)ensembles met vaste acteurs: Toneelgroep Amsterdam, het Noord Nederlands Toneel, Toneelgroep Maastricht en het Nationale Theater.

Toneelgroep Amsterdam heeft zeventien acteurs als werknemer, bij het Noord Nederlands Toneel in Groningen werken nog vijf acteurs in vaste dienst en bij Toneelgroep Maastricht nog drie. Bij het Nationale Theater – tot voor kort het Nationale Toneel – in Den Haag verdienen negentien toneelspelers hun dagelijkse boterham. Bekende namen zijn Anniek Pheifer, Hannah Hoekstra en Mark Rietman (1960). De laatste staat sinds 2011 onder contract bij het gezelschap en mag zich inmiddels misschien wel de meest iconische vertegenwoordiger ervan noemen.

Kenmerkend voor Rietmans status is, dat hij met zijn solo *Een helse komedie* aan het eind van het seizoen 2016-2017 de transitie mocht markeren van het Nationale Toneel naar het Nationale Theater – de naam van het ensemble dat ontstond door het samengaan van het de Koninklijke Schouwburg, het Nationale Toneel, NTJong en Theater aan het Spui. Een fusie van gezelschap(en) en theaterlocatie(s), zoals we die in Nederland, mede op basis van succesvolle buitenlandse voorbeelden, steeds vaker aantreffen.

Mark Rietman als Jack Unterweger in *Een helse komedie* © Barrie Hullegie

Wat maakt Mark Rietman zo goed en zo bijzonder dat hij het boegbeeld is van een gezelschap dat aan de top staat van het Nederlandse toneelbestel? Het antwoord op die vraag valt niet simpelweg te geven, en een oordeel over zijn kwaliteiten kan uiteraard niet anders dan subjectief zijn. Als ik voor mijzelf mag spreken: Rietman is bij uitstek het type “technische” acteur waar ik van houd, vooral omdat hij er bij iedere vertolking glansrijk in slaagt een zekere afstand te bewaren tussen de acteur die hij is en het personage dat hij speelt.

Wat in mijn optiek een toneelacteur zo interessant maakt – en waarin hij het per definitie wint van de filmacteur – is zijn vermogen de toeschouwer mee te nemen in het op- en uitbouwen van zijn rol. In tegenstelling tot veel andere toeschouwers neem ik in het theater graag plaats op de eerste of de tweede rij om zo dicht mogelijk op de huid van de spelers te zitten en hen dat wonder tot stand te zien brengen.

Mark Rietman is naar mijn mening het schoolvoorbeeld van een acteur die erin slaagt het publiek deelgenoot te maken van de beoefening van zijn métier. In zijn personages laat hij altijd Mark Rietman doorschemeren en hij probeert niet te verhullen dat er speling zit tussen wie hij is en wie hij vertegenwoordigt. Het is ronduit fantastisch om hem te zien “acteren” in dat proces.

Mark Rietman in *De Revisor* © Kurt Van der Elst

Rietman glorieert in zijn interpretaties van personages met dubbele agenda's, twijfelachtige drijfveren en gecamoufleerde intenties

In *Een helse komedie*, geregisseerd door Theu Boermans¹, komen zijn talent en zijn techniek volledig tot hun recht. De tekst, geschreven door de Oostenrijkse theatermaker Michael Sturminger, vertelt het verhaal van de historische figuur Jack Unterweger (1950-1994), die op 24-jarige leeftijd tot levenslange gevangenisstraf wordt veroordeeld voor een roofmoord. Twee jaar na zijn vervroegde vrijlating – vooral bewerkstelligd dankzij zijn verbale tactiek – wordt hij andermaal opgepakt en veroordeeld voor ten minste negen moorden. In de nacht voorafgaand aan zijn veroordeling hangt hij zich op in zijn cel.

In de voorstelling spreekt Unterweger tot ons, toehoorders in de Koninklijke Schouwburg, 23 jaar na zijn dood, tijdens een boekpresentatie van zijn autobiografie. Mezzosopraan Cora Burggraaf en

sopraan Lilian Farahani verzorgen, begeleid door het Residentie Orkest, de intermezzo's: prachtige muziekstukken uit het oeuvre van onder meer Gluck, Mozart en Haydn, en dat doen ze op grootse en meeslepende wijze.

Maar het hart van de voorstelling is Rietman, die hier alle registers van zijn ambacht bespeelt. Hij creëert een *good guy* die fascineert en sympathie opwekt, maar hij boetseert ook een *bad guy* die zich bewust is van zijn charme en die zijn toehoorders manipuleert: een gevaarlijke, onvlambare gek die je aantrekt, maar bij wie je tegelijkertijd niet te dicht in de buurt wilt zijn. Tegenover de zangeressen toont hij zich soms zacht en liefdevol, maar onverhoeds lijkt hij zijn tederheid vergeten en wordt hij agressief en fysiek onaangenaam. Het spelen van een dubieus karakter als Jack Unterweger stelt Rietman in staat de distantie tot zijn personage op een bijzondere manier vorm te geven. Niet alleen zie je het vileine genot waarmee de acteur jongleert met de veelzijdige aspecten die zijn rol hem aanrekt, maar tegelijk zie je het niet minder boosaardige genoegen waarmee zijn personage de goedgelovigen onder zijn gehoor om de tuin leidt. Het is een spel met werkelijkheid en waan dat in de vertolking van een schimmige figuur als Unterweger optimaal tot z'n recht komt.

Niet voor niets glorieert Rietman juist in zijn interpretaties van personages met dubbele agenda's, twijfelachtige drijfveren en gecamoufleerde intenties. In zijn vertolking van bijvoorbeeld Peer Looman, de succesvolle divisiemanager uit de thrillerachtige televisieserie *Vuurzee*, zowel in Nederland als Vlaanderen uitgezonden in de periode 2005-2009, laat hij zien hoezeer hij die kwaliteit ook in een gefilmde variant beheerst.

In het seizoen 2017-2018 speelt Rietman onder meer in *The Nation*, het nu al spraakmakende theaterfeuilleton van Eric de Vroedt² – sinds kort artistiek leider van het Nationale Theater – waarvan de eerste drie delen tijdens het Holland festival 2017 in première gingen. Tot nu toe althans is Rietmans bijdrage aan *The Nation* niet volumineus, maar de momenten waarop hij in het eerste deel als motoragent David Wilzen op het podium verschijnt en in het tweede deel als projectontwikkelaar Sjoerd van der Poot, zijn buitengewoon verrassend en bevestigend andermaal zijn vermogen het hart van het publiek te winnen voor op z'n minst bedenkelijke personages.

Eveneens in het lopende seizoen is Rietman te bewonderen in een aantal reprises van het Nationale Theater, onder meer in de theaterhit *RACE*, een tekst van David Mamet, wederom geregisseerd door Eric de Vroedt. Rietman speelt daarin de witte advocaat Jack Lawson die samen met een zwarte partner een steenrijke, blanke zakenman moet verdedigen tegen de beschuldiging van verkrachting van een donkere vrouw.

De rol van advocaat, waarin hij naar hartenlust zijn geraffineerde woordkunst kan beoefenen, past Rietman als een jas. “Met de beste bedoelingen en vol van zichzelf, slingert hij de meest walgelijke opmerkingen de zaal in. Hij doet dat met zo'n aanstekelijke overtuiging, dat je soms bijna vergeet hoe weerzinwekkend hij is.” Zo beschrijft recensent Sander Janssens hem (*Het Parool*, 7 november 2016), een typering die evengoed op Rietmans interpretatie van Jack Unterweger zou kunnen slaan.

Ook keert Rietman terug in *De Revisor*, de klassieker van Gogol, geregisseerd en stevig geactualiseerd door Theu Boermans. Rietman speelt daarin de Syrische “knuffelvluchteling” Osman en hij doet dat uitermate goed en geestig. Dat is een facet van zijn kunstenaarschap dat hier tot nu toe onderbelicht is gebleven: het luchtige karakter van zijn “afstandelijke” speltechniek, waar een lichte vorm van ironie doorheen sijpelt die zeer aanstekelijk

werkt. Wanneer dat gewenst en mogelijk is, kan Rietman zijn publiek stil dan wel hardop laten lachen, en ongetwijfeld had hij ook in de wereld van het cabaret carrière kunnen maken.

Voor zijn rol in *De Revisor* werd Rietman – die overigens ook een aantal regies op zijn naam heeft staan – genomineerd voor de Arlecchino, de prijs voor de beste mannelijke bijrol, een van de vele onderscheidingen die hem in de loop der jaren ten deel zijn gevallen. Een hoogtepunt was ongetwijfeld het winnen van de Louis d'Or, de prijs voor de beste mannelijke hoofdrol, voor zijn rol in *Raak me aan* bij Het Toneel Speelt (seizoen 2004-2005).

Het juryrapport noteerde: “Het is de voortdurend innerlijke tegenspraak in Rietmans spel die zo overrompend werkt. Hij is er een meester in. Hij geeft snel wisselende stemmingen zulke schakeringen, dat de strijd tussen de buiten- en binnenkant van zijn personage voelbaar wordt. Van buiten een sprankelende, levenslustige globetrotter – een nog niet eerder aangeroeerde kant in Rietmans acteerkunst – maar in wezen o zo eenzaam.”

De Louis d'Or betekende voor Rietman een doorbraak, een paar jaar nadat hij zich enige tijd uit de wereld van het toneel terug had getrokken omdat hij zich daarin niet langer in zijn element voelde. Gelukkig heeft hij zijn artistieke onzekerheid onder controle weten te krijgen en is hij voor het acteursmétier behouden. Het Nationale Toneel, inmiddels het Nationale Theater, blijkt een huis te zijn dat hem de gewenste bestaanszekerheid biedt en een vertrouwde omgeving waarin hij de laatste jaren seizoen na seizoen heeft kunnen gloriëren.

JOS NIJHOF

www.hnt.nl

NOTEN

1. JOS NIJHOF, 'Een onverbidelijke survivor. Theatermaker Theu Boermans', *Ons Erfdeel*, jg. 54 (2011), nr. 3, pp. 116-118.
2. Eric de Vroedt maakte naam met de tiendelige reeks *mightysociety*, die uitgebreid aan bod kwam in: JOS NIJHOF, “Zoals het zich voordoet in je droom”. De actualiteit in het Nederlandse theater', *Ons Erfdeel*, jg. 55 (2012), nr. 2, pp. 80-89.